

Orangutanghonan Koko blir Miss inre skönhet

Anna Lundberg

annlu@tema.liu.se

Doktorand vid Tema genus och kultur

Linköpings universitet

*Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.
Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.*

Abstract

Att djur används i satiriska och parodiska sammanhang är ingenting nytt. Fabeln är en typ av allegorisk satir, en litterär genre med rötter hos bland andra Aisopos där djur får iscensätta människans galenskap. Effekten bygger på det vacklande brottet mellan närhet och distans, mellan det bekanta och Verfremdung. Dessa urgamla litterära grepp får nytt feministiskt liv när komikerparet Åsa Asptjärn och Gertrud Larsson använder sig av Donna Haraways kända figur, orangutanghonan Koko i en absurd sketch om plastikoperationer, skönhetstävlingar och välgörenhetsarbete. Åsa & Gertruds komiska sketcher sändes på regelbunden basis i det feministiska radiomagasinet *Freja!* och dess föregångare *Radio Ellen* i P1 mellan 1994 och 2000. Med utgångspunkt i sketchen om hur orangutanghonan Koko vinner tävlingen Miss inre skönhet skall jag diskutera hur komik och feministisk kritik tar sig uttryck i detta korta stycke, och vilken roll användandet av djur som tema spelar i relation till skrattet och den feministiska kritiska agendan.

Orangutanghonan Koko blir Miss inre skönhet

Inom ramen för det feministiska radiomagasinet *Freja!* och dess föregångare *Radio Ellen*, förekom regelbundet ett inslag kallat ”Veckans sketch”; korta komiska episoder skrivna och framförda av komikerparet Åsa Asptjärn och Gertrud Larsson. Mellan 1994 och 2000 kunde radiolyssnaren en gång i veckan ratta in i P1 för att höra Asptjärns och Larssons framställning av och syn på olika ur feministiskt perspektiv intressanta fenomen. Sketchen jag behandlar i den här texten är en del av det empiriska material som analyseras i min genusvetenskapliga avhandling om det karnevaliska skrattet i svensk samtida populärkultur.

Nedan finns inledningsvis en transkriberad version av sketchen, som jag i resten av texten diskuterar ur ett par olika infallsvinklar.

Miss inre skönhet;

transkriberad version

[Klämmig musik]

Presentatör: Och nu: ”Veckans sketch” med Åsa och Gertrud!

[Radiojournalisten på rikssvenska]

Int: Välkomna till Studio utt. Har du en vacker själ men ett halvdant yttre skal? I lördags utlyste Aftonbladet Kvinna den prestigefyllda personlighetstävlingen "Fröken inre skönhet 1998". Hon behöver inte vara bildskön, får gärna ha celluliter, uppnäsa, darrande gång eller stripigt hår, skriver man. Och allt som behövdes för att vinna var att man skickade in en motivering på 65 ord och ett kul foto som speglar den tävlandes personlighet.

[djuriska grymtningar hörs tyst i bakgrunden]

Tusentals förhoppningsfulla kvinnor över hela Sverige har anmält sig, juryn har haft ett svårt arbete, många tippade på Ylva Johansson, men istället blev det en riktig högoddsare som inatt tog hem segern.

[djurlätet ökar i ljudstyrka, smackningar, pussljud och gurglande läten]

Och vi har faktiskt med oss vinnaren i studion, och om jag skall beskriva ditt utseende för lyssnarna: rödhårig kan man kalla dig, hårig över hela kroppen, din gång är, om inte darrande så åtminstone något hjulbent, uppnäsa och celluliter, ja varför inte? Jag säger varmt välkommen till orangutanghonan Koko, direkt från Kolmården!

[Koko bankar och gör upphetsade ap-ljud, och pussljud]

Grattis Koko, jag förstår att du måste känna dig omtumlad efter nattens firande.

[Koko gör jakande ljud]

Du skickade alltså in en bild på dig själv där du sitter på en toalett, du har bikini och solglasögon och en cigarr i mungipan, och ett foto som jag tror i mångt och mycket speglar din personlighet, och jag tror det var just det här fotot som fick juryn på fall, eller hur?

[Koko gör upphetsade (jakande?) ljud]

Du beskriver dig själv som en storrökande orangutang, du talar fem språk flytande och kommunicerar över hela världen via Internet.

[Koko trummar triumfatoriskt och gör ljud]

Men du kommer ursprungligen från Borneo?

[Koko "svarar" jakande med ett apljud]

Ja just det ja, du upptäcktes ju faktiskt av fotografen Mattias Klum, och du har gjort många modelljobb för honom. Du har ju figurerat i *National Geographics* bildby [?] och

har en egen prortfolio i *Café*.

[Här ökar Kokos ylande i som man kan uppfatta det ett känsloutbrott]

Ja, om Kokko kanske kan lugna ner sig litet här, plats, eller vad man säger.

Kokkos skötare sitter också med oss här i studion, välkommen Karin, det var alltså du som anmälde Koko?

[Karin, på småländsk dialekt]

Karin: Ja, det stämmer.

Int [Inkännande och kuttrigt]: Karin, vad är det som ger Koko inre skönhet?

Karin: Ja, Koko hon är en som alltid ställer upp, hon är alltid vänlig och glad, om det är någon i buren som känner sig nere så har hon alltid en banan eller två över.

Int: Ja, jag vet att Kokko dessutom har gjort stora insatser på Borneo...?

Karin: Ja, under skogsbranden på Borneo räddade hon ju 50 orangutanger ur eldhavet. Tillsammans med dessa byggde hon upp en orangutangby, startade en skofabrik;

”Borneo step side factory”.

Int: Just det, det är tal om nyanställningar vet jag...

[Koko jublar]

Karin: Ja, ytterligare 30 orangutanger kommer att anställas vid årsskiftet. Det är en mycket lönsam verksamhet, och vinsten går oavkortat till ett barnhem i Kosovo.

Int: Det är ju fantastiskt, eh...

Karin [fortsätter]:...och Koko arbetar även som frivilligt försöksdjur i en rad olika seriösa forskningsprojekt. Nästa vecka åker hon till USA för att delta i Nasas rymdgilliotinprogram bland annat.

Int: Oh, vad spännande, men...

[Kokko gör ett ljud som låter som ett utdraget ”Oj”]

Int [fortsätter]: ...ja men först skall Koko njuta av förstapriset, i samarbete med *Amelias* plastikbilaga erbjuds nu Koko en läppförminskning och två hallongeléimplantat som får placeras på valfritt ställe.

[Koko slafsar och tuggar ljudligt på ngt]

Och därefter är det dags för *Aftonbladet kvinnas* eget pris: en ytlig kändisweekend med Camilla Henemark. Koko, blir det Spy Bar eller?

[Kokko ylar och bankar upphetsat]

Ja, och jag tror att gästerna på Spy Bar får se upp. Tack så hemskt mycket.

[Koko ylar]

[Klämmig musik]

Presentatör: Ni hörde ”Veckans sketch” med Åsa och Gertrud!

[Mer musik]

Sketch av Åsa Asptjärn och Gertrud Larsson, sändes i radioprogrammet *Freja!* i P1 980430.

Det karnevaliska skrattet i djurisk tappning

Den här texten är som så ofta i komiska sammanhang uppbyggd kring krocker och paradoxer: det inre kontra det yttre, radiomediet kontra fixering vid det visuella, språk kontra icke-språk, djuriskhet kontra det som betecknar mänsklighet, det absurda bryter mot det vardagliga, simpel bondkomik blandas med ett ganska vasst kritiskt innehåll. Låt oss titta på några av dessa komikens paradoxer, och varför de åtminstone hos mig väcker stor munterhet och gapskratt varenda gång jag läser eller lyssnar till den här sketchen. Frågan som motiverar texten är alltså: Varför skrattar jag så mycket åt sketchen om orangutanghonan Koko?

Skönhetstävlingens retorik

Inledningsvis kan det vara generativt att peka på det kvinnliga skönhetstemat, ett i feministisk samtida diskussion hett debatterat ämne. Den kulturella diskursen kring kvinnligt utseende, det visuella, det som möter betraktarens öga är och har varit en central del när kvinnlighet diskuteras. Konst- och filmteoretiker som Laura Mulvey, Mary Ann Doane, Griselda Pollock och Anne McClintock har alla bidragit till den kritiska diskussion kring blick, bild och kvinnlighet som förts inom feministiska kretsar, och som också kopplats till diskussionen om subjektstatus och agens. På ett litet mer vardagligt plan är det lätt att konstatera att det är och har varit viktigt att som kvinna visuellt framstå på ett särskilt sätt; vacker i enlighet med specifika ideal. Det samtida idealet kan mycket grovt generaliserat sammanfattas som det apolloniska,

där karakteristika som släthet, fasthet och regelbundenhet premieras. Ingenting skall sticka ut eller avvika för mycket, ingenting skall vara för iögonenfallande, ingenting skall störa kroppens harmoniska sammansättning.¹ Därför arbetar många kvinnor (och även män skall det tilläggas) hårt på en strömlinjeformad och icke-sladdrig figur. Skönhetstävlingarna har i feministiska kretsar länge kritiserats, mest känd i Sverige är kanske den så kallade Gubbslematacken, där Fia Sandlund och Johanna Rytel år 2001 avbröt Fröken Sverigetävlingen, med påföljden att tävlingen nedläggningshotades.

När Åsa Asptjärn och Gertrud Larsson, tre år före gubbslemdebatten, iscensätter sin framställning av miss-syndromets inverkan på folksjälens sker det i distanserad skepnad: dels genom radiomediet, och dels genom att de väljer fabelns form för sin berättelse. Att den samtida skönhetsdiskursen på många sätt är absurd, och dessutom utgör en mycket befast värderingsgrund, blir tydligt i sketchens anti-framställning. I relation till det befästa idealet; den fasta, släta och regelbundna kroppen, utgör ord som ”darrande gång” ”stripigt hår”, uppnäsa och celluliter exempel på det förbjudna, det som inte skall finnas, och absolut inte premieras. En kvinna efterlyses, en kvinna med darrande gång och stripigt hår. Det stränga förbudet mot sladdriga kroppar, parat med det lätt skruvade språket (”darrande gång” hör inte till de mest vanliga uttryckssätten när kvinnors utseende skall beskrivas) gör att jag skrattar. Komisk är också driften med den dubbelmoral som omgärdar retoriken kring utseende och karaktärs-egenskaper: Hur många gånger har man inte hört eller läst att ”utseendet inte spelar någon roll”, att ”det är det inre som räknas”, och att dessa två, utseende och själsliga egenskaper, inte hänger samman. Dessa bekanta tankekluster plockas upp i sketchen om Koko. ”Har du en vacker själ men ett halvdant yttre skal?” frågar sketchens radiojournalist. Hela framställningen parodierar idén att en person med inre skönhet är per automatik ful, annars hade man inte behövt bemöda sig om att lyfta fram de goda inre egenskaperna. Sketchen tydliggör dessa i vår kultur befästa idéer om att vackra människor är dumma och ytliga, att goda, autentiska och välmenande personer är fysiskt defekta, samtidigt som den visar på det i högsta grad paradoxala i diskursen: att omdömet om den inre skönheten fälls med hjälp av ett foto av den tävlandes yttre, ett foto som trots allt skall ”spegla den tävlandes personlighet”, ett yttre där det groteska och fula efterfrågas och fokuseras. Framställningen blir en skrattspegel och som sådan ungefärligen lika absurd som när Miss Universums kandidater intervjuas kring sin syn på världen (jag önskar mig fred på jorden och intresserar mig för de fattiga) innan de byter om till baddräkt. Den komiska effekten som uppkommer i talet om miss inre skönhet bygger på just paradoxerna i språkuppbyggnaden, växlingen mellan närhet och avstånd, det bekanta och det konstiga. Just den knäppa dubbelmoraliska och ologiska retoriken kring inre skönhet som transcendentalt, autentiskt och av överordnat värde, kontra det yttre som ytligt och oviktigt skall förstås mot bakgrund av idén om skillnad mellan själ/tanke/förnuft och kropp/materialitet. Det dikotoma tänkandet kan naturligtvis också i förlängningen kopplas till diskussionen om manligt/kvinnligt och dess pendang intellekt/kropp, överordnad/underordnad, och slutligen mänsklighet/natur.

Av de två distanserande medel som nämnts ovan: dels radion som medium i relation till ett ämne som är så centrerat kring blicken och seendet, dels djurtematiken kommer jag nedan att främst fokusera det senare.

I fablernas värld

I Asptjärns och Larssons värld är det ett djur som vinner tävlingen miss inre skönhet. En hjulbent behårad hona som ylar, bankar, slafsar och gör ogenerade pussljud. I sketchen gör orangutanen Koko en rad olika oartikulerade, djuriska läten. Frågan är hur detta icke-språk skall

---

1 fr Michail Bachtins diskussion i (1986) *Rabelais och skrattets historia. François Rabelais' verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen*, Anthropos/Gråbo, s35 ff.

beteckna inre skönhet? I studion betar sig djuret högst ociviliserat, typiskt djuriskt, bankar och ylar som den människoapa hon är, samtidigt som det berättas att hon behärskar fem språk flytande och kommunicerar via Internet över hela världen. Vad händer när ett djur, en orangutang, tar kvinnans plats, den fula kvinnan med inre skönhet? Asptjärns och Larssons grepp skriver in sig i fabelns litterära form som förekommer redan i världens äldsta nedskrivna litteratur och också är en etablerad litterär form i stora delar av världen. En fabel är en ofta sedelärande historia där djur (eller växter eller ting) spelar de centrala rollerna, dock med utpräglat mänskliga karaktärsdrag och egenskaper. Fabeln som form har också kopplats samman med samhällets lägre skikt, den har beskrivits som en folklig litteraturform. Redan tidigt uttrycker fablerna samhällskritik. I den komiska varianten av fabeln utgörs en av grundstrukturerna av att den maktlösa men kloka lurar den maktfullkomliga och dumma. Fabeln har också under olika tider och politiska sammanhang kommit att bli täckmantel åt inlindad samhällskritik, så är exempelvis fallet med Jean de la Fontaine som levde i det franska klassicistiska och åsiktsmässigt strängt begränsande sena 1600-talet. Framstående i sammanhanget är också George Orwells sarkastiska fabel *Djurfarmen* (1945), där den totalitära stalinismens samhällsstruktur behandlas (alla djur är jämlika, men vissa djur är mer jämlika än andra). Fabeln har ett genomgripande drag av degradering och upphöjning: djur och växter upphöjs i hierarkin till mänsklig status. Gesten implicerar också en degradering av det mänskliga till djurisk och materiell nivå. Vanligt i den komiska fabeln är också en pseudo-seriös ton, vilket framkallar löje och degradering av en specifik situation eller person. Genom att stilistiskt kombinera uttryck som parodi, satir, karikatyr och burlesk formar sig fabeln till ett kraftfullt litterärt uttryck som använts för att angripa dominanta och upphöjda strukturer och aktörer, belysa slentrianmässiga fördomar och synsätt. Komiken är i sitt formella uttryck ofta ganska grov, det handlar sällan om finstilt ironi à la Cicero i dessa sammanhang. Stilistiskt överdrivs också ofta karaktärsdragen hos de olika aktörerna genom osannolika kombinationer: Lammet får samtala med vargen, apan med lejonet. På så vis framstår den ene som extremt underlägsen och oskyldig, den andre som hotet och makten personifierad. Flera av dessa karakteristika kommer till uttryck i sketchen om orangutangen Koko. Hon tillskrivs högt värderade mänskliga drag (tex hjältemod på Borneo, godhet mot deppiga medapor i buren, och välvillighet visavi NASA), här finns den låtsade seriösa tonen, den förtäckta samhällskritiken, här finns upphöjningen, men kanske framför allt degraderingen av ett befast ideal, här finns den grovkorniga komiken och de osannolika kombinationerna. Här finns också förlöjligandet av kulturens hårda ansträngningar att tillskriva djur passande mänskliga drag (se exempelvis Hillevi Ganetz forskning om framställning kring djurs "sexualitet" i naturfilm).

Mer genrespecifikt ligger orangutanghonan Koko nära tricksterfiguren, en variant på fabeln som kombinerar listig klurighet med dummerjönsen och som förekommer i berättelser av obscen karaktär, där det lågtstående kroppsliga ofta tematiseras. Tricksterfiguren begåvas med motsägelsefulla karaktärsdrag; han eller hon kan samtidigt framställas som god, smart, oärlig, tjuvaktig, envis, och elak. Tricksterfiguren gäckar och lurar mänskligheten. Också i trickstertraditionen betecknas berättarformen som en säkerhetsventil i kulturer där normer och regler svårligen ifrågasätts. Trickstern får figurera som en symbol för anarki. Tricksterfiguren roar och underhåller med sitt vrickade, ologiska och opassande beteende, samtidigt som det opassande och det ologiska berör de förbud och begär som ofta ligger till grund för aktioner och reaktioner kring humor. Till sin form dråplig och befängd lockar trickstern till skratt, och är samtidigt en seismograf över normer, regler, förbud och värdegrunder.²

Den feministiska vetenskapshistorikern Donna Haraway använder sig av tricksterfiguren när hon skall beskriva sin syn på vetenskap och verklighet: Det handlar om en syn på vetenskap, objektivitet och verklighetsbeskrivning som lämnar utrymme för tvivel, för förändring,

---

2 Snodgrass, Mary Ellen (1996) *Encyclopedia of Satirical Literature*, Abc-Clio/Santa Barbara, s 459 f.

för de ironier som sätter krokben i forskningsprocessen. Haraway beskriver världen, naturen, kroppen, tekniken och mänskligheten som en trickster som forskaren måste lära sig konversera med, och i den konversationen alltid vara säker på att förr eller senare bli förd bakom ljustet."Acknowledging the agency of the world in knowledge makes room for some unsettling possibilities, including a sense of the world's independent sense of humour."³

Trickstern är en intressant figur i relation till sketchen om Koko. Orangutanghonan får stiga in i ett sammanhang där språk och tankestrukturer sätter tydliga gränser, tydliga förbud. Det kvinnliga skönhetsidealet är näst intill oomkullrunkeligt i vår tid och geografi. Det är ALLTID bättre att vara vacker som kvinna än att vara ful. Det är självklart att en fast kropp är bättre än en sladdrig. Glänsande och fluffigt hår är bättre än glest och stripigt (om det inte är stylat stripigt, med hjälp av stor möda och mycket hårvax). Detta är dessutom mycket centralt i relation till den individuella och subjektiva konstruktionen av kvinnlighet. Situationens cementerade karaktär gör det svårt att tala om dess innehåll på ett aktivt sätt, som agent i relation till det omtalade. Man kan i en anakronistisk jämförelse likna svårigheten att i samtiden tala om kvinnligt utseende med svårigheten att i Frankrike kritisera den franske kungen år 1690. När trickstern Koko träder in på denna skönhets svårforcerade arena händer en rad saker: Hon synliggör absurda förgivettaganden (se ovan.), Men hon kringgår också en rad obligatoriska och vanemässiga snaror i diskursen kring kvinnlig skönhet och kvinnlighet som sådan. Genom att aplikt banka och yla, genom att inte ha ett mänskligt språk, (och samtidigt bli beskriven som en som behärskar fem språk och kommunicerar över hela världen via Internet) blir det för lyssnaren omöjligt att placera in vinnaren av Miss inre skönhet i ett av de kategoriska fack till vilka den mediala bilden ofta förpassar kvinnor. Koko är ingen hora, ingen madonna, ingen kalaspingla, ingen bullmamma, ingen knipfitta, ingen smygflata, och ingen ragata. Hon kan heller inte karakteriseras som manshatande vänsterödlå (d.v.s. feminist).⁴ Genom att ta in Koko i ett minerat och svårforcerat område lyckas sketchen uttrycka någonting annat än de argument som i det offentliga repeteras till leda. Kan man vara så vågad att säga att den säger någonting nytt, någonting unikt, någonting som griper utöver det språkbruk som dominerar diskursen? Kanske. För att diskutera sättet på vilket det sker vill jag ta hjälp av filosofen Gilles Deleuze. Han angriper i sin hållning synen på subjektet och varat som statiskt. Han framhåller tillblivelsen och myriaden av skillnader som det viktiga. Dessa två måste utgöra fokus, om man vill säga något väsenligt, säger Deleuze. Skrivande skall inte kännetecknas av representation, men av skapande, uppfinnande (invention). En deleuziansk hållning bygger, med sitt fokus på tillblivelse, på frågor och undersökningar snarare än argument och påståenden. Följdriktigt menar Deleuze att konst och filosofi skall fokusera vad livet kan *bli*, inte vad livet *är*. I detta ligger också ett fokus bortom vardagslivet. Deleuze är kritiskt mot den form av språkscentrering som sätter normer för vad som är möjligt att tänka och handla. Att låta språket sätta gränserna för tänkandet innebär att en av tänkandets produkter, språkets logik, tillåts en överordnad och begränsande position. Det invanda språket, generaliseringar, (jag gillar inte min finske granne, alltså är alla finnar dumma) de repeterade konnotationerna och betydelseerna, detta att ha en "åsikt" är enligt Deleuze ett uttryck för lathet, ett sätt att slippa tänka, slippa blicka framåt.

Alltså letar Deleuze alternativ till språkscentrering. Han hittar dem bland många andra ställen i humor, i teknik, i natur och biologi. Men också i film, konst och litteratur. Sketchen om orangutangen Koko tar upp ett par av våra mest grundläggande förgivettaganden: den hierarkiska skillnaden mellan djur och människa, språkets centrala roll, den kvinnliga skönhets absoluta position. Genom sin fabliska form och sin ologiska struktur öppnar sketchen mot

---

3 Haraway, Donna (1991) *Simians, Cyborgs, and Women. The reinvention of Nature*, Free Association Books/London, s 199. Se även fram till 201.

4 För dessa kategoriseringar av kvinnor, se Svahn, Margareta (1999) *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen*, Carlssons/Stockholm. Se också Ellmann, Mary (1968) *Thinking about Women*, London.

andra former av tänkande kring dessa förhållanden. Den öppnar mot möjligheten att det faktiskt skulle kunna förhålla sig på ett helt annat sätt. Till sin form är texten öppen och expansiv, den pekar utåt, mot nya kopplingar och tankebanor. Man vet ju milt uttryckt inte riktigt vad man som lyssnare skall göra av den storrökande orangutanghonan som är en på många sätt moraliskt högtstående individ, talar fem språk flytande, men under samtalets gång mest ylar och bankar. Det är problematiskt att kategorisera den här karaktären, även på ett fiktivt plan. Hon känns inte särskilt hemtam i språkets mer accepterande domäner. Den problematisering av språk som gränssättare sketchen utgör är både intressant och tydlig i sina kopplingar till feminismens kritik av fallogocentrism, möjligheten att tala, att komma till tals i det offentliga rummet (vilket också kan kopplas till radions genushistoria). Kokos icke verbala, oartikulerade grymtningar och ylande känsloutbrott kan både betraktas som en allegori över det ena könets problem med att komma till tals, men också som ett humorns ickespråkliga sätt att ta sig bortom det nuvarande språkets grändragningar. Deleuze beskriver humor som ett kroppsligt fenomen, uppbyggt av icke-namnbara, icke-betydlesbärande, icke-systematiserade företeelser. Hans humorbegrepp syftar på gester och företeelser som perverterar logiska samband, destruerar moraliska kategorier, upplöser kroppar utan bakomliggande syfte eller mening. ”If irony commits us to what we must mean, humour presents us with what we cannot say, and it is our bodies- in laughter- that explode or convulse at the point of humour. In humour, the self appears less as an organised agent or organising subject and more as a collection of incongruous body parts.”⁵ Humor pekar mot ett subjekt som utgörs av en kollektion av ljud, gester, kroppsdelar, tecken av olika karaktär vilka existerar i avsaknad av specifik mening i språklig bemärkelse.⁶ Den här beskrivningen karakteriserar på ett ganska bra sätt det som delvis äger rum i sketchen om Koko. Skillnaden är den att där Deleuze renodlar ett scenario utgör de litterära texter som existerar i världen en växelvis kombination av logik och irrationalitet, refererande mening och absurditet. Men nog är det så att Kokos bankande, ylande, smaskande och sörplande öppnar mot kroppslighet, känslor och företeelser som inte så enkelt låter sig beskrivas. För Deleuze kan detta att använda djuret i litterär framställning innebära ett alternativt sätt att iakttä världen. Resultatet av sketchens iscensättning är mycket öppet: vad som uppfattas och tolkas av lyssnaren är just en process av skillnad, där den enskilda lyssnarupplevelsen kan se mycket olika ut. I denna kroppsliga, icke-logiska syn på humor ligger Deleuze nära det karnevaliska skrattets främsta uttolkare, Michail Bachtin.

Det karnevaliska skrattet och djurens befrielse

För att slutligen återknyta till skrattet som sketchen om Koko framkallar hos mig: Vid slutet av sketchen presenterar programledaren det förstapris Koko förärats med: I samarbete med tidningen *Amelias* plastikbilaga erbjuds orangutangen en läppförminskning, samt två hallongeléimplantat att placera på valfritt ställe. I samband med detta tillkännagivande hörs Koko ljudligt tugga i sig någonting i bakgrunden. Här når sketchen sin absurda höjdpunkt: *Amelias* plastikbilaga är en i den verkliga verkligheten existerande skrift, där (företrädesvis) kvinnor kan läsa om allt de kan göra av sina kroppar med plastikkirurgins hjälp så att de blir fasta och glatta. Geléhallonimplantat kallas en högteknologisk variant av bröstimplantat som med ett kirurgiskt ingrepp oftast placeras över bröstmuskeln i syfte att förstora en byst. Att Koko väljer att omedelbart äta upp de skönhetsförbättrande artefakterna, (det låter ju gott, geléhallonimplantat, man blir sugen, men de ser inte särskilt smakfulla ut), samt att hon får friheten att placera dem på valfritt ställe (tex direkt ner i magen) gör att sketchen lägger sig i linje med den kritiskt feministiska konstgenre där konstnärer på ett groteskt sätt väljer att med hjälp av plastikkirurgi förändra sin kropp, men då på ett sätt som strider mot de kvinnliga skönhetside-

5 Colebrook (2004) s 137.

6 Tolknigen av Deleuzes syn på ironi och humor bygger dels på det Deleuze skriver i *The Logic of Sense*, dels på Claire Colebrooks kapitel ”Humor and Irony” i *Irony*, Routledge/London, s 131–152.

alen: det kan exempelvis handla om att operera in små bulliga horn i pannan. Det här är en det samtida skrattets genre, som använder en urgammal upp-och-nervändandets teknik för att visa på det absurda i tillvaron, det absurda i att det finns saker som plastikbilagor och tävlingar i skönhet. Det absurda i en könsmaktordning. Det är i mitt huvud fruktansvärt roligt att erbjuda en orangutanghona två geléhallonimplantat att placera på valfritt ställe, och det är ännu roligare att orangutangen omedelbart väljer att äta upp dem.

Det groteska anslaget, fokus på det kroppsliga, tangerandet av gränser som i känsliga fall kan utlösa abjektion chockar, vidgar och retar. Jag upplever ett explosionsartat tryck i den här texten, i dess tempo, dess kast mellan stilistiskt högt och lågt, dess galenskap och dess bitande ironi. Skrattet föder en som jag tolkar det potential, där transformationen mellan logiskt subjekt och djur i sig utgör en källa till lust. Lust finner jag också i den karnevaliska traditionens och den groteska realismens icke-förskönande anti-ideal. I det karnevaliska skrattets dubbelvärld förlöjligas allvaret, det upphöjda, det idealiserade. I den för fabeln genrespecifika kvasiseriösa tonen döljer sig gapskrattet genom att låtsas-som-ingenting. (I sketchen förefaller det vara helt normalt att erbjuda läppförminskning åt en orangutang. Ni som inte är riktigt säkra på hur en orangutang ser i ansiktet ut bör ta reda på det. Djuret är bland mycket annat känt för sin rörliga mimik.) I den här världen är det bättre, roligare och mer intressant med en sladdrig, ut-och-inbuktande fysik än den fasta och glatta. I den här världen är det djuriska viktigt och glider ofta in i det mänskliga.⁷ På det sättet rör sig texten långt utöver repeterad mediadiskurs kring kvinnliga kroppsideal. Detta, tror jag, är några av orsakerna till att jag skrattar åt orangutanghonan Koko.

Sammanfattningsvis kan man väl säga: Kvinnor skall, om de vill betraktas som attraktiva, eller om de vill bli betraktade som kvinnor över huvud taget, inte ha darrande gång, celluliter och lurvig päls. De skall inte uppföra sig djuriskt, banka i bordet och vråla. Detta samtidigt som kvinnan paradoxalt nog och i dikotom position till mannen just betraktas som närmre djur och natur. Mer kropp, mer natur. Det här är känsligt. När tricksterfiguren träder in i skönhetens finrum, när den galna orangutangen sätts som substitut för kvinnan i den inre skönhetstävlingen leder anspänningen och kollisionen till skratt. Eva Lilja använder formuleringen ”under maktens utsagor kan man lyssna till halvkvävda flabb” om Sonja Åkessons diktning.⁸ Något liknande spårar jag i texten om Koko som Miss inre skönhet.

---

7 Se åter Michail Bachtins diskussion i (1986) *Rabelais och skrattets historia. François Rabelais' verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen*, Anthropos/Gråbo, s 15ff.

8 Lilja, Eva (1991) *Den dubbla tungan. En studie i Sonja Åkessons poesi*, Daidalos/Göteborg, s 84.

Referenser

- Bachtin, Michail (1986): *Rabelais och skrottets historia. François Rabelais' verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen*, Anthropos:Gråbo.
- Colebrook, Claire(2004) *Irony*, Routledge:London.
- Deleuze, Gilles (1969): *The Logic of Sense*, Colombia University Press: New York.
- Ellmann, Mary (1968): *Thinking about Women*, London.
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs, and Women. The reinvention of Nature*, Free Association Books: London.
- Lilja, Eva (1991): *Den dubbla tungan. En studie i Sonja Åkessons poesi*, Daidalos:Göteborg.
- Snodgrass, Mary Ellen (1996): *Encyclopedia of Satirical Literature*, Abc-Clio: Santa Barbara.
- Svahn, Margareta (1999): *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen*, Carlssons: Stockholm.